

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran hyvät ja pahat pojat

Päiviö Tommila

Irma Sulkunen: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2004. 310 sivua.*

Kunnianarvoisa Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on saanut uuden tulkinnan historianensa ensimmäisestä puolivuosisadasta, samasta ajasta, mistä E. G. Palmén jo 1881 julkaisi laajimman teoksensa. Uusi SKS:n historia on Tampereen yliopistoon vastikään Suomen historian professoriksi nimitetyn Irma Sulkusen kirjoittama. Teoksessa ei ole numeroa yksi ja se päättyy kuvaannollisesti sanoa kesken lausetta ikään kuin esitys olisi jatkokertomusten tapaan pantu poikki jännittävästä kohdasta. Ei myöskään kerrota, tuleeko siihen jatkoa eikä sitä jatkaako Sulkunen työtään. Ilmestynyt osa kattaa SKS:n historian Yrjö Koskisen esimieskauden loppuun,

Irma Sulkusen teos on näyttävä ja isokokoinen. Siinä on noin 300 sivua, josta kuitenkin viidennes on avustajien käsialaa. Teoksessa on nimittäin Kirsti Keravuoren kokoama 40-sivui- nen Seuran jäsenluettelo ja runsaan parinkymmenen sivun verran Ilona Pikkasen laatimia Seuran keskeisten toimijoiden elämäkertalaatikoita. Taajaan painetuissa laatikoissa on esitely monia muitakin asioita, muun muassa Seuran julkaisutoimintaa. Kaksipalstaisuus ja leveät marginaalit ovat tarjonneet mahdollisuuden elävälle ulkoasulle. Teos on runsaasti kuvitettu ja tyylikkäästi taitettu, mistä Jukka Kukkonen ja Markus Itkonen ansaitsevat kiitokset. Kuvien koossa ei ole pihistetty kuten usein tapahtuu kustantajien pyrkiessä turhaan säästeliäisyyteen. Säästetty ei ole myöskään laajassa nootiosassa, joka sisältää paljon arvokkaita kommentteja ja lisäselvityksiä.

SKS:n uusi historia ei ole tavanomainen järjestöhistoria. Tekijä määrittelee lähtökohdaksen tutkittavan seuran sisäisen dynamiikan tutkimisen ”laskeutumalla henkilökohtaisen vaikuttamisen tasolle, ja nostamalla analyysin

keskiöön vuoroin voittajat, vuoroin häviäjät” sekä halun kartoittaa myös ”piiloon jääneitä toimijoita ja heidän edustamiaan sisällöllisiä aineksia” ja etenkin suurmiesten varjoon jääneitä. Varjo-käsite onkin Sulkusen avainsana, ja ”varjometodilla” hän toivoo luovansa entistä nyan- soidumman kuvan SKS:n toiminnasta.

Vaillinainen lähteiden käyttö

Miten Sulkusen metodi ja tavoitteet ovat onnistuneet? Suurmiehet ovat entiset ja tunnetut, SKS:n perustajat ja aktiivit: Lönnrot, Ahlqvist, Rein, Snellman, Yrjö Koskinen. Keskeiset varjoon jääneet, kuten Gottlund ja Europeus, ovat myös tunnettuja. SKS:lla ehti vuosina 1831–1892 olla 9 esimiestä, joista Yrjö Koskinen muihin verrattuna ylivoimaisen kauan, liki kaksi vuosikymmentä (1874–92). Sihteereitä puolestaan oli 14, joista Frans Rothsten 30 vuotta (1870–1900).

Seuran toimihenkilöiden lisäksi pelkkää mainintaa enemmän esille otettu henkilögalleria on ohut: Eliel Aspelin, M. A. Castrén, Fredrik Cygnaeus, Otta Donner, Agathon Meurman, Fredrik Polén, J. L. Runeberg, W. S. Schildt, J. V. Snellman ja Paavo Tikkanen, jotka kaikki kuuluivat voittajiin, sekä Aleksis Stenvall, joka oli tunnettu häviäjä. Jälkimaailmalle varjossa on ollut sihteeri Rothsten, mutta hän ei ollut häviäjä Sulkusen mielessä, vaan tunnollinen ja uskollinen puurtaja, joka ei juuri nostanut profiiliaan, mutta joka juuri siksi on ollut syytä muistaa. Häviäjiä ei myöskään ollut SKS:n vähitellen kasvanut naisjäsenten joukko. Rothstenin tavoin unholasta esiin nostettuja ovat ensimmäiset naispuoliset runonkerääjät Lilli Lilius ja Charlotta Europeus,.

Ne jännitykset, joista Sulkunen etsii voittajia ja häviäjiä, koskevat SKS:n perustamistilannetta, Lönnrotin ja Seuran suhtautumista Gottlundin ja Europeukseen, C. N. Keckmanin kirjallisen jäämistön kohtaloa, Ahlqvistin ja Yrjö Koskisen

valtataistelua sekä Koskisen ja nuoremman fennomaani-polven ristiriitaa. Monia näistä on kirjallisuudessa käsitelty ennenkin. Uusien tulkintojen löytämiseksi Sulkusen olisi odottanut etsineen mahdollisimman paljon uusia lähteitä, mutta hän on tyytynyt pääasiassa SKS:n omaan, kylläkin runsaaseen arkistoon. Hämmästyttävää on, ettei hän ole käyttänyt Helsingin yliopiston laajaa arkistoa, vaikka toimijat miltei järjestään olivat sen opettajia. Lehdistöön taas on vain harvoja viittauksia, vaikka useat toimijoista olivat toimittajia ja kustantajiaakin.

SKS:n historia draamana

SKS:n syntysanojen lausujaksi on kirjallisuudessa katsottu milloin yliopiston lehtori C. N. Keckman, jonka luona perustava kokous pidettiin, milloin sittemmin lääkärinä toiminut Märten Lindfors tai Elias Lönnrot; Sulkunen pitää oikeutetusti Keckmanin isyyttä kiistattomana. Hän kiistää Matti Klingen 1960-luvulla esittämän tulkinnan, että seuran henkinen isä olisi oikeastaan ollut professori E. G. Melartin, joka Vanhasta Suomesta kotoisin olevana halusi varmistaa uudelle seuralle valtiollisesti oikean linjan, jotta se ei olisi ajautunut liikaa Ruotsin suuntaan.

Klingen mukaan perustaja Keckman olisi joutunut jättämään vt. esimiehen paikan Melartinille. Sulkunen kuitenkin osoittaa, että Keckman luopui tehtävästä jo kättelyssä ja että hänen jälkeensä vt. esimiehenä toimi professori J. G. Linsén, vanha Turun romantikko, ja että vasta tämän jälkeen Melartin valittiin. Sulkusen mukaan Seuran perustaminen ei myöskään ollut sillä tavoin tarkkaan harkittu, kuten Klinge tulkitsee, vaan että se oli hyvinkin spontaani toimenpide. Linja ei ollut heti valmiina.

Jo SKS:n perustamisprosessin Sulkunen kytkee perustajien henkilöihin, ja samalla tasolla – asettamiensa tavoitteiden mukaisesti – koko teos etenee. Näin SKS on hänelle sen keskeisten vaikuttajien henkilökemioiden historiaa. Silloinkin kun teos laajenee fennomanian aatehistoriaksi se liikkuu lähinnä henkilötasolla. Henkilösuhteet Sulkunen taas tulkitsee pääasiassa valtataisteluksi. Näin SKS:sta tulee pitkälti Lönnrotin, Ahlqvistin ja Yrjö Koskisen vastapyrkimysten kohde ja vallassa pysymisen foorumi ja väline. Tällä metodilla esitys saa draaman piirteitä, ja tekijä osaa kuvata ”vastapooleja ristivalotuksella” (sanat hänen) niin että lukija tempautuu mukaan. Parhaimmillaan tämä tulee esiin tapauksessa A. Kivi, jonka onnettomuutena oli jäädä ahlqvistilaisten ja yrjökoskislaisten

valtataistelun uhriksi.

Toinen asia on, onko SKS:n historia Sulkusen metodilla liikaakin henkilöistetty ja liikaa puristettu pääosan esittäjien henkilökohtaisten pyyteiden muottiin. En kiellä, etteikö metodi toisuu väriä ja vipinää. Mutta samalla se saa esityksen jotenkin pyörimään liikaa omassa SKS:n piirissä, tekee siitä ”sisäpiirin” historiaa. Yleisenä kontekstina toki Sulkusella on suomalaiskansallisuuden voimistuminen, mutta esimerkiksi Seuran syntyhistoria kytketään kovin heikosti yliopistoa 1800-luvun alkukymmeninä leimanneeseen Suomi-projektiin, joka pyrki kaikilla tieteenaloilla etsimään sisältöä ja identiteettiä vielä uudelle autonomiselle Suomelle. Muutenkin kirjallisuusluettelosta puuttuva *Suomen tieteen historia* -teos olisi ollut hyödyllinen lisä.

Lehdistöön viitataan harvoin, kuten jo mainitsin, eikä sen merkitys suomen kielen edistäjänä ja kasvavana suomalaiskansallisena tekijänä tule riittävästi esille. Vanhoja kliseitäkin vilahdtaa. Snellman esiintyy *Maamiehen Ystäväin* toimittajana, mitä hän oli sitä vain muutaman numeron ajan. Paavo Tikkanen kyllä suomensi Savo-karjalaisen osakunnan julkaisuun 1840-luvun puolimaissa Suomen perustuslait, mutta Reinhold von Becker oli *Turun Wiikko-Sanomissa* jo 1821 selostanut ne suomeksi. Fabian Collanin (ruutu siv. 85) suurin merkitys lehtimiehenä oli siinä, että hänen toimittamansa *Helsingfors Morgonblad* oli monessa mielessä Snellmanin *Saiman* edeltäjä.

Häviäjät

Entä häviäjät? Turun romantikkoihin kuulunut C. A. Gottlund oli viettänyt Ruotsissa pitkiä aikoja ja perehtynyt metsäsuomalaisiin sekä kirjoittanut kansanrunoudesta. Kotimaahan palattuaan hän sain havaita pettymykseen, ettei häntä tervehdittykään suurena nimenä. Yliopiston suomen kielen lehtori hänestä tuli, mutta sitten hän hävisi suomen professuurin niin Castrénille kuin Lönnrotille ja vielä Ahlqvistille. Viranhauissa häntä ei sorrettu, vaan hän hävisi paremmilleen.

Gottlund ajoi kiivaasti kirjasuomen siirtämistä länsisuomalaisuudesta Savon murteen suuntaan, perusti kaksi kertaa sanomalehden, joista toinen pian lakkautettiin Gottlundin kirjoitettua loukkaavasti ortodoksisesta kirkosta ja toinen lakkasi toimitustyön kehnoon jälkeen. Gottlund oli tunnetusti originelli herra. Kun Sulkusen yhtenä tavoitteena on, vaikka hän ei sitä suoraan sanokaan, suurmiesten pudotta-

minen jalustaltaan, hänellä on taipumus tulkita Gottlundin jääminen marginaaliin lähinnä Lönnrotin sorroksi. Tällöin on jäänyt varjoon kysymys, missä määrin Gottlundin oma persoona ja käyttäytyminen ovat kenties aiheuttaneet hänen kohtalonsa.

Vieläkin jyrkemmin Lönnrotin syyksi Sulkunen lukee D. E. D. Europaeuksen painamisen unholaan. Europaeus oli Lönnrotin apulainen runonkeruussa ja osoittautui tämän näkökulmasta liiankin lahjakkaaksi ja jopa uhkaksi *Kalevalan* uuden laitoksen rakenteelle. Europaeus löysi Inkerin rikkaan laulumaat, mutta Lönnrot suhtautui inkeriläiseen lauluperinteeseen torjuvasti. Matti Kuusi ja Senni Timonen ovat ennen Irma Sulkusta etsineet selitystä Lönnrotin ja Europaeuksen välirikolle, ja heidän esityksiinsä Sulkunen paljolti nojaa. Toisaalta Lönnrot ei halunnut kilpailijaa kansanrunojen julkaisumarkkinoilla, toisaalta Europaeus alkoi luulla itsestään liikaa ja esiintyä opettajaansa kohtaan liian veljellisesti. Mutta tässäkin kiistassa Sulkunen etsii syitä lähinnä Lönnrotista.

Tasavertaisempi taistelupari olivat August Ahlqvist ja Yrjö Koskinen. Jälkimmäinen näki tunnetusti fennomaanisen liikkeen tavoitteet yhteiskunnassa kaiken kattaviksi, ja tälle alisteinen työväline oli myös SKS. Yrjö Koskinen

ei pitkään ollut kiinnostunut kansanrunoista poikkeuksena vain kansalliseepos *Kalevala*. SKS siirtyikin hänen aikanaan savo-karjalaisten dominoivasta yhteisöstä länsisuomalaisuutta kohti ja painotetusti kielen ja kaunokirjallisuuden suuntaan. Kielitaistelun tiivistyessä Koskinen kuitenkin alkoi muuttaa kantaansa. Paitsi etevä historiantutkija hän oli asenteiltaan puhdasverinen poliitikko, kun taas Ahlqvist oli tiedemiestyyppeä. Molemmat olivat tarvittaessa kiivaita ja itsepäisiä. Kenttä jäi Koskisen haltuun. Silti Ahlqvist ei ollut samanlainen häviö kuin Gottlund tai Europaeus. Hänen akateeminen asemansa oli vankka. SKS:ssa Koskinen joutui puolustamaan näkemyksiään myös uutta nuorta sukupolvea vastaan ja sai havaita asemansa muuttuvan voittajasta jos kohta ei häviäjäksi, niin kuitenkin lisääntyvästi kritikoiduksi.

*

Varjometodillaan Irma Sulkunen on pystynyt tuomaan uutta väriä ja uusia tulkintoja suomalaisuusliikkeen historiaan jos kohta ei täysin vakuuttamaan ainakaan näiden rivien kirjoittajaa. Jatko-osaa jää joka tapauksessa kiinnostuksella odottamaan.

Kirjoittaja on akateemikko.